

بررسی سطح گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی در میان روستاییان

شهرستان زنجان

شیرین سلطانی^{۱*}، محمد بادسار^۲، رؤیا کرمی^۳

۱- کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، Shirinsoltani25@yahoo.com

۲- استادیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، mbadsar@yahoo.com

۳- استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه پیام نور زنجان، rokarami@yahoo.com

چکیده

صنایع دستی از جمله صناعی به‌شمار می‌رود که ظرفیت‌های لازم جهت توسعه سرمایه‌گذاری و ایجاد کسب و کار مولد را داشته است. اما به دلیل وجود چالش‌های موجود در زمینه بازاریابی و فروش، توسعه این صنعت سیر نزولی داشته است. در این راستا بخش تعاون می‌تواند پتانسیل لازم جهت توسعه تولیدات و افزایش صادرات داشته باشد، اما تعاونی‌ها هم به علت کمبود سرمایه، فعالیت پایدار نداشته‌اند، چراکه حمایت‌های مالی نهادهای دولتی از شرکت‌های تعاونی در راستای اشتغال‌زایی، به جا و کارآمد نبوده است. علی رغم وجود موانع نهادی، پژوهش حاضر به دنبال شناسایی سطح گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی بوده است تا امکان‌پذیری آن را با توجه به پتانسیل و ظرفیت‌های موجود بسنجد. هدف تحقیق حاضر، بررسی سطح گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی در میان روستاییان شهرستان زنجان بوده است. جامعه آماری این تحقیق تولیدکنندگان صنایع دستی در مناطق روستایی شهرستان زنجان بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، نمونه مورد نظر از سطح روستاهای شهرستان زنجان انتخاب گردید. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران برابر با ۲۰۰ نفر تعیین گردید. ابزار مورد استفاده در این تحقیق پرسشنامه‌ای بود. اعتبار ظاهری و محتوایی ابزار تحقیق با نظرخواهی از اساتید گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان تأیید شد. پایلوت تست در میان جامعه‌ای مشابه جامعه تحقیق، به منظور تعیین قابلیت اعتماد (اطمینان) ابزار تحقیق اجرا گردید و با استفاده از آلفای کرونباخ نسبت به تعیین میزان اعتماد (اطمینان) اقدام شد. مقادیر آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیر بالای ۰/۷۰ به دست آمد که حاکی از پایایی مناسب ابزار تحقیق بود. یافته‌های تحقیق نشان داد که تولیدکنندگان صنایع دستی نسبت به توسعه این صنایع با رویکرد تعاونی گرایش بالایی دارند. به طوری که آماده مشارکت و فعالیت گروهی در تولیدات صنایع دستی، با استفاده از سرمایه، وسایل و ابزار مشترک خود دارند.

واژگان کلیدی: تعاونی صنایع دستی، تعاونی‌های تولیدی، صنایع کوچک روستایی، تعاونی‌های روستایی

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مقدمه

بیکاری فزاینده سبب نگرانی قشر گوناگون جامعه به‌ویژه جامعه روستایی و افزایش مهاجرت شده است که در این میان جهت کاهش مهاجرت، نیاز به مشاغل غیر کشاورزی و تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی در جوامع روستایی بیشتر احساس می‌شود. یکی از راه‌های تنوع بخشی در فعالیت‌های اقتصادی، بهره‌گیری از سرمایه های انسانی و تقویت آنها بوده است. در همین راستا به منظور دستیابی به سطح بالاتری از بهره‌وری نیروی انسانی در روستاها، تولید صنایع دستی به‌عنوان شغل دوم در جوامع روستایی (پس از کشاورزی) مورد توجه قرار گرفته است [۲۵]. چراکه صنایع دستی به محصولی از فرهنگ خاص و یا منحصر به فرد یک جامعه گفته می‌شود که از طریق مواد اولیه محلی در مقیاس کوچک و توسط دست ساخته می‌شود [۹]. صنایع دستی با ویژگی‌هایی از قبیل ملی بودن، عدم وابستگی، قابلیت ایجاد و توسعه در کلیه مناطق شهری، روستایی و عشایری، عدم نیاز به کارشناسان خارجی، دسترسی آسان به مواد اولیه و ابزار کار مختصر و ارزان، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم توسعه اقتصادی در ارزش افزوده بالا، قدرت اشتغال‌زایی و غیره سبب ایجاد درآمد می‌شود [۴]. همچنین در بسیاری از کشورهای جهان، جهت کاهش استفاده از منابع طبیعی و تخریب آن، توسعه صنایع دستی را در دستور کار خود قرار داده‌اند. اما در کشور ایران، توسعه صنایع دستی هنوز با چالش‌های زیادی در زمینه کلیه عوامل مربوط به بازاریابی و فروش و پراکندگی تولید کنندگان صنایع دستی روبه‌رو بوده است [۱]. در همین راستا، افزایش مشارکت تولید کنندگان در زمینه صنایع دستی، تأمین مواد اولیه، سرمایه مورد نیاز و عرضه و فروش تولیدات این واحدها، بدون وجود تشکلهای محلی و منطقه‌ای امکان‌پذیر نمی‌باشد [۱۴]. در این میان تعاونی‌ها سازمان‌هایی می‌باشند که به دلیل تأکید بیشتر بر جنبه‌های انسانی از اهمیت بالاتری برخوردارند و سبب تسهیل فعالیت تولید کنندگان می‌شوند. همچنین در کشورهای در حال توسعه تعاونی‌ها به دو دلیل گردآوری سرمایه‌های اندک مردم، حمایت مالی دولت، سرمایه‌گذاری، تولید و غیره و رویکردهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی آن که سبب توسعه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و عدالت می‌شود، تشکیل می‌شوند [۲].

علی رغم اهمیت و جایگاه تعاونی‌ها، بررسی اولیه آن‌ها به‌ویژه در مناطق روستایی نشان دهنده آن است که این تعاونی‌ها با چالش‌های متعددی در زمینه ساختاری، محیطی، قانونی و غیره روبه‌رو هستند و موفق به دستیابی اهداف از پیش تعیین شده خود نشده‌اند. با وجود چالش‌های اشاره شده، در حال حاضر اکثر تولید کنندگان در این تشکلهای عضو نیستند و شمار زیادی از آنان به شکل انفرادی فعالیت می‌کنند [۷]، چراکه چالش‌های موجود به‌علت ناکارآمدی نهادهای بخش عمومی و مدنی بوده و سبب عدم پایداری شرکت‌های تعاونی شده است. بنابراین می‌توان گفت که فرهنگ تعاون در کشور ما وجود دارد اما هیچ نهادی در صدد توسعه و گسترش آن بر نیامده است.

در موضوعات مرتبط با تعاونی به چالش‌ها و موانع نهادی موجود در زمینه شکل‌گیری و پایداری تعاونی پرداخته نشده است. با توجه به وجود ۴۱ واحد تعاونی در زمینه صنایع دستی و ۶۷ واحد در زمینه فرش دستباف در استان زنجان و تنها موفقیت برخی از این تعاونی‌ها نسبت به سایرین به‌علت برخی موانع و به‌خصوص موانع نهادی موجود، بررسی سطح گرایش تولید کنندگان صنایع دستی در مناطق روستایی شهرستان زنجان جهت مشارکت در قالب تعاونی ضروری به‌نظر می‌رسد [۸]. چراکه در صورت وجود پتانسیل و ظرفیت‌های موجود در زمینه توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی، ارائه راه حل جهت شکل‌گیری تعاونی‌ها کمک بسیاری به تولید کنندگان خواهد کرد. به‌طوری‌که رفع موانع نهادی، همراه با گرایش تولید کنندگان صنایع دستی به مشارکت در قالب تعاونی،

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

شکل‌گیری و پایداری تعاونی‌ها و در نتیجه سهولت صادرات محصولات صنایع دستی را امکان‌پذیر خواهد کرد. لذا پژوهش حاضر با درک اهمیت این موضوع، به دنبال بررسی سطح گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی در میان روستاییان شهرستان زنجان بوده است.

ادبیات نظری و پیشینه تحقیق

ایران یکی از سه کشور برتر جهان، همراه با چین و هند، از نظر صنایع دستی شهرت جهانی دارد. چراکه صنایع دستی در ایران به‌عنوان یک صنعت مستقل و بومی، یکی از مهمترین هنر کاربردی برجسته ایرانی در نظر گرفته شده است. همچنین یکی از قدیمی‌ترین راه‌آمار معاش می‌باشد که به ۱۲۰۰۰ سال پیش بر می‌گردد که با توجه به تغییرات و تحولات در زندگی اجتماعی اقتصادی و تکامل جوامع انسانی و یا روند تاریخی و تغییرات در روش‌های تولید، در زمان ظهور انقلاب صنعتی حتی در اروپا، به‌عنوان بزرگترین رویداد تاریخی محسوب می‌شود [۲۰]. با توجه به اینکه نیروی کار و مواد اولیه مورد نیاز صنایع دستی، در داخل کشور و مناطق محلی قابل فراهم شدن می‌باشد، افزایش تولید و ظرفیت صنایع دستی تأثیر مثبتی بر افزایش تولید ناخالص ملی خواهد داشت. از طرفی توسعه صنایع دستی می‌تواند اقتصاد کشور را از صادرات نفتی خارج کرده و صادرات غیر نفتی را سبب شود. چراکه صدور مواد خام و کالاهای نیمه‌ساخته و کامل صنایع دستی با ایجاد درآمدهای ارزی در صادرات، سبب توسعه اقتصادی بسیاری از کشورها شده است. صنایع دستی با کاهش فقر بر تحول اقتصادی کمک کرده است، چراکه جوامع محلی می‌توانند در تمام فصول سال کار کنند و تولید هنر و صنعت در اوقات فراغت در کنار فعالیت‌های کشاورزی داشته باشند. از طرفی برای تولید صنایع دستی به هزینه کمتری نیاز است و بیشتر از منابع محلی استفاده می‌شود. این صنعت به‌عنوان صنعت در مقیاس کوچک و یا صنعت خانگی طبقه‌بندی می‌شود [۱۰].

تعاریف متعددی از صنایع دستی وجود دارد. احمدخان و امیر^۱ [۹] صنایع دستی را یک فرهنگ خاص جامعه‌ای می‌دانند که از طریق مواد محلی ساخته می‌شود. آکیلانندیس‌واری و پیتچای^۲ [۱۰] صنایع دستی را به‌عنوان محصول هنر و صنعت برای ایجاد و تولید طیف گسترده‌ای از منافع، از طریق تولید اقلام تزئینی قابل توجهی در مقیاس کوچک از طریق دست‌تعلیم می‌کنند. همچنین راجرسون^۳ [۲۳] معتقد است که محصولات هنر و صنعت باید ۸۰ درصد دست‌ساز باشد، در حالی که مواد اولیه آن ممکن است شامل خاک رس، الیاف طبیعی، مهره، مواد قابل بازیافت، منسوجات و غیره باشد. اشتراکی که در همه تعاریف وجود دارد این است که صنایع دستی به صنایعی اطلاق می‌شود که توسط دست به جای استفاده از فن‌آوری پیشرفته، ساخته شود [۱۸]. بنابراین صنایع دستی، فرم اصلی سنتی از هنر و صنعت می‌باشد و همراه با موارد اشاره شده، به‌عنوان یک کار تلقی می‌شود که در آن محصولات به‌صورت خلاقانه با کمک دست و ابزار ساده و تخصص صنعتگر ساخته می‌شوند و از منابع محلی برای ساخت این محصولات استفاده می‌گردد. این صنایع از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و می‌تواند مربوط به یک منطقه خاص باشد مانند کشور هند که صنایع دستی

1 . Ahmad Khan and Amir
2 . Akilandeewari and Pitchai
3 . Rogerson

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

خاص خود را با انواع طرح‌ها و رنگ‌ها دارد و به‌گونه‌ای وسیع و پیچیده می‌باشد که در عین سادگی دارای جذابیت خاصی برای رسیدن به شرایط قابل مقایسه دارد [۲۴].

بنابراین هنر تجلی خلقت است، به‌خصوص در ایران که از کهن‌ترین سرزمین‌ها و مهد هنر می‌باشد. صنایع دستی به‌دلیل سابقه چندین هزارساله در ایران و تنوع رشته‌های مختلف در آن، یکی از حرفه‌های مهم کشور به حساب می‌آید. حتی قبل از دوره قاجاریه، هنرها و صنایع دستی ایران شهرتی جهانی داشت و اغلب به کشورهای اروپایی صادر می‌شد و روند صعودی در صادرات غیرنفتی داشت. اما در دو دهه اخیر صادرات کم کم روند ثابت و سپس نزولی پیدا کرده است، در حالی که صادرات محصولات نساجی کشور چین ۳۰ درصد و پاکستان و هند ۲۰ درصد افزایش یافته است [۱۶].

یکی از چالش‌های اساسی کشور ایران، سرمایه‌گذاری و صادرات است. تأمین منابع لازم جهت سرمایه‌گذاری و گسترش صادرات غیر نفتی همواره از دغدغه‌های مسئولین نظام بوده است. با توجه به عدم توانایی دولت در تأمین منابع کافی سرمایه‌گذاری، بخش تعاونی می‌تواند یکی از پتانسیل‌های اساسی و لازم در این خصوص باشد. چراکه برای ایجاد یک شغل در بخش تعاونی هزینه بسیار کمتری نسبت به ایجاد هر فرصت شغلی در بخش‌های دیگر نیاز دارد. با توجه به تجربه کشورهای توسعه یافته، تعاونی‌ها، سازمان‌هایی موفق در تجمیع منابع انسانی پراکنده می‌باشند که سهم عمده‌ای در تحقق آرمان‌های بزرگ دارند [۱۱]. در این میان سازمان‌های بین المللی^۱ (IOS) نقش حیاتی در پشتیبانی و ارائه خدمات برای توسعه تعاونی‌ها از نظر کمک‌های فنی و اطلاعاتی داشته‌اند. همچنین یکی از رکن‌های اصلی سازمان بین المللی کار^۲ (ILO) و اتحادیه بین المللی تعاون^۳ (ICA) برای تحقق اهداف توسعه پایدار^۴ (SDGs) پس از سال ۲۰۱۵ میلادی، تشکیل و توسعه تعاونی بوده است. چراکه تعاونی سهم بالقوه و بالفعل دارد. به‌طوری که هرچند تعاونی به‌صورت مستقیم در طراحی و پیاده‌سازی اهداف توسعه درگیر نیست اما سهم قابل توجهی در تحقق این اهداف از سال ۲۰۱۵ میلادی داشته است. لذا تعاونی و نهضت تعاون با توجه به اشتراک گذاشتن طرح‌های مختلف و اجرای اهداف، به توسعه ثروت منجر خواهد شد [۱۳].

تعاونی‌ها یک ابزار حیاتی برای توسعه اقتصادی/ اجتماعی روستاها محسوب می‌شوند. به‌طوری که اصول حاکم بر تعاونی را "تبادل لازم بین منافع خود و جامعه" می‌توان بیان نمود. از طرفی تاریخ تعاونی در سراسر جهان نشان دهنده ارزش تشکیل تعاونی در توسعه اجتماعی و اقتصادی از طریق توانمندسازی افراد محلی می‌باشد [۲۱ و ۱۷]. به عبارت دیگر تعاونی به‌عنوان یک انجمن مستقل و مبتنی بر اتحاد داوطلبانه اشخاص می‌باشد که برای رفع نیازهای عمومی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از طریق یک مالکیت مشترک به‌صورت دموکراتیک با هم همکاری می‌کنند. در واقع تعاونی‌ها امکانات و ظرفیت‌های بالقوه در فراهم ساختن شرایط پایدار اقتصادی دارند که نقش مؤثری در بخش قابل توجهی از اقتصاد جهانی داشته‌اند [۲۶]. در این میان در دو دهه گذشته، دولت برای پدید آوردن تحولی مثبت در شرایط نامطلوب بازار کار، سیاست‌های حمایتی گوناگونی را در پیش گرفت و سبب تشکیل

2. International Organizations (IOS)

2. International Labour Organization (ILO)

3. International Co-operative Alliance (ICA)

4. Sustainable Development Goals (SDGs)

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

شرکت‌های تعاونی بسیاری شد. اما تعاونی‌ها به دلیل دریافت اعتبارات ارزان قیمت و آسان، فعالیت‌های تولیدی مؤثر و پایداری نداشتند. چراکه منابع مالی به دست آمده را در فعالیت‌های غیرمرتبط و سودگرانه زودبازده سرمایه‌گذاری می‌کنند و یا تسهیلات را جهت حل مشکلات مالی خود هزینه می‌کنند و سرمایه‌گذاری جدیدی انجام نمی‌دهند. از طرفی برخی شرکت‌ها و اشخاص به واسطه ارتباط نزدیک با مسئولین اعطای اعتبارات، از وام‌های ارزان قیمت بهره‌مند می‌شوند، اما به علت عدم نظارت سازمان‌های مربوطه منابع مالی را در زمینه‌های کاری غیرمرتبط به کار می‌برند. بنابراین ناکارآمدی‌های نهادهای عمومی، شفاف نبودن مقررات و آمار و اطلاعات و عدم وجود نهادهای مدنی و نهادهای نظارتی کارآمد، سبب ایجاد زمینه مساعد برای فعالیت‌های این افراد و شرکت‌ها، زیر پوشش اشتغال‌آفرینی شده است. به این ترتیب تلاش و جدیت مسئولین نهادهای مرتبط در این راستا بسیار حائز اهمیت بوده است [۵].

برخی مطالعات در زمینه عوامل مؤثر بر گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی (با وجود موانع موجود) انجام گرفته است که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود. بررسی‌های رفیق شاه^۱ [۲۲] نشان داد که عوامل نهادی و حمایتی دولت نقش مؤثری بر توسعه صنایع دستی داشته است. چراکه حمایت‌های نهادی در راستای حمایت‌های مالی و همچنین بازاریابی از طریق برگزاری نمایشگاه‌ها می‌تواند به رشد ظرفیت بازار گردشگری و در نتیجه جذب سرمایه‌گذاران خارجی کمک کند و سبب افزایش صادرات و توسعه اقتصادی کشور شده و توسعه روستایی را فراهم آورد. جرن استورم^۲ و همکاران [۱۵]، نقش عواملی نظیر افزایش میزان درآمد، مشارکت و ارتباطات، مهارت بازاریابی و همکاری مراکز تحقیق و توسعه را در توسعه مشاغل کوچک در قالب تعاونی مثبت و معنی‌دار ارزیابی نموده‌اند. تحقیقات گالگو بونو و چاوئس-آویلا^۳ [۱۲] نشان داد که تسهیل قوانین دست و پاگیر و میزان بازاریابی، مهمترین عامل برای افزایش نوآوری و مشارکت افراد در قالب تعاونی و سپس توسعه آنها می‌باشند. همچنین ولش^۴ و همکاران [۲۷] در مطالعات خود، عواملی نظیر دسترسی به امکانات و منابع مالی توسط مؤسسات را اشاره نموده‌اند که سبب افزایش بهره‌وری تعاونی در زمینه منابع مالی و انسانی می‌شود. مجنونی‌توتاخانه و مفرح‌بناب [۶] در تحقیق خود چنین نتیجه‌گیری کردند که عوامل محیطی از قبیل اقتصادی، به عنوان بحرانی‌ترین ریسک می‌باشد که مانع مشارکت افراد در قالب تعاونی و توسعه آنها می‌شود. امید^۵ [۲۰] در بررسی‌های خود، ارتباط مستقیم بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را از عوامل مؤثر در صادرات و فردگرایی تولیدکنندگان و پراکندگی آنان، مشکلات بیمه، مالیات و غیره را از عوامل محدودکننده صادرات صنایع دستی معرفی نمود. مطالعه نوهانویک-ریبیک^۶ [۱۹] در این زمینه نشان داد که عواملی نظیر دسترسی به مؤسسات مالی، بازاریابی و تأمین مواد اولیه، یادگیری دانش و فناوری به‌روز، افزایش مشارکت افراد و حمایت‌های صنفی سبب افزایش روحیه کارآفرینی آنان می‌شوند. عطائی و ایزدی [۳] در مطالعات خود نشان دادند که عوامل اقتصادی و حمایتی بر روی عملکرد شرکت‌های تعاونی تأثیر مثبت و معنی‌دار و عوامل اجتماعی،

1. Rafiq Shah
2. Jernstrom
3. Gallego-Bono and Chaves-Avila
4. Welsh
5. Omid
6. Nuhanovic – Ribic

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

سازمانی و آموزشی نظیر؛ نارضایتی از عملکرد اعضا، کمبود آموزش اعضا، عدم وجود اعتماد و ضعف مدیریتی، تأثیر منفی و معنی-داری بر توسعه این تشکله‌ها داشته‌اند.

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ نوع پژوهش کمی بوده و از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ روش‌شناسی از نوع توصیفی - تحلیلی و از لحاظ نوع جمع‌آوری داده‌ها از نوع میدانی بوده است. به منظور بررسی سطح گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی در میان روستاییان شهرستان زنجان از ابزار پرسشنامه استفاده گردید. جامعه آماری این تحقیق، تولیدکنندگان صنایع دستی در مناطق روستایی شهرستان زنجان بودند. نمونه تحقیق به روش نمونه‌گیری تناسبی طبقه‌ای در چند مرحله صورت گردید که طی آن ابتدا از سه بخش شهرستان زنجان، دو بخش مرکزی و زنجان‌رود انتخاب شد و از این دو بخش، چهار دهستان زنجان‌رود بالا، معجزات، بناب و زنجان‌رود پایین انتخاب گردید. در مرحله بعد از هر دهستان با انتساب متناسب براساس جمعیت دهستان، ۱۲ روستا به صورت تصادفی انتخاب و در سطح جامعه روستایی نمونه مورد نظر به صورت تصادفی انتخاب گردید. جهت تعیین حجم نمونه، به علت بالا بودن تعداد جامعه آماری و عدم وجود آمار دقیق از تعداد تولید کنندگان صنایع دستی در مناطق روستایی شهرستان زنجان، از فرمول کوکران استفاده شد و حجم نمونه برابر با ۲۰۰ نفر تعیین گردید. اعتبار ظاهری و محتوایی ابزار تحقیق با نظرخواهی از اساتید گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان تأیید شد. پایلوت تست در میان جامعه‌ای مشابه جامعه تحقیق، به منظور تعیین قابلیت اعتماد (اطمینان) ابزار تحقیق اجرا گردید و با استفاده از آلفای کرونباخ نسبت به تعیین میزان اعتماد (اطمینان) اقدام شد. مقادیر آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیرهای مستقل و وابسته بالای ۰/۷۰ به دست آمد که حاکی از پایایی مناسب ابزار تحقیق بود.

یافته‌های تجربی و تحلیل نتایج

بررسی نتایج توصیفی نشان داد، از نظر جنس ۸۳ درصد از پاسخگویان زن و ۱۷ درصد مرد بودند. از نظر وضعیت تأهل ۱۲ درصد پاسخگویان مجرد و ۸۸ درصد از آنان متأهل بودند. از نظر سطح تحصیلات ۹۱ درصد پاسخگویان زیر دیپلم و ۹ درصد دیپلم بودند و هیچ کدام از پاسخگویان دارای تحصیلات بالاتر از دیپلم نبودند (جدول ۱). همچنین یافته‌ها نشان داد که میانگین سنی پاسخگویان ۳۴ سال بود. همچنین میانگین بعد خانوار در بین پاسخگویان ۳/۶۷ نفر بود، به طوری که بیشترین تعداد پاسخگویان (۷۵٪) در گروه خانوار با تعداد ۳ تا ۴ نفر بودند.

جدول ۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس ویژگی‌های فردی

متغیر	فراوانی	درصد
جنس	مرد	۳۴
	زن	۱۶۶
وضعیت تأهل	مجرد	۲۴
	متأهل	۱۷۶

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

۹۱	۱۸۲	زیر دیپلم	
۹	۱۸	دیپلم	
۰	۰	فوق دیپلم	سطح تحصیلات
۰	۰	لیسانس	
۰	۰	دکتری	
۶/۵	۱۳	۱۵-۲۳ سال	گروه‌های سنی
۲۷/۵	۵۵	۲۴-۳۲ سال	(کمینه: ۱۵ سال)
۴۹	۹۸	۳۳-۴۱ سال	بیشینه: ۵۰ سال
۱۷	۳۴	۴۲-۵۰ سال	میانگین: ۳۴ سال)
۱۰	۲۰	۱-۲ نفر	
۷۵	۱۵۰	۳-۴ نفر	بعد خانوار
۱۵	۳۰	۵-۶ نفر	

توزیع درصدی پاسخگویان براساس گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی نشان می‌دهد که ۵۰ درصد از پاسخگویان در رابطه با راه‌اندازی شغل با توجه به راهنمایی تولید کنندگان دیگر، مخالف و کاملاً مخالف بودند، به این معنی که معتقد بودند در راه‌اندازی شغلشان هیچگونه راهنمایی‌ای از طرف تولید کنندگان دیگر دریافت نکرده‌اند و تلاش‌های خود آنان سبب راه‌اندازی و شروع تولیداتشان شده است. از طرفی بیش از نیمی از آنان به توسعه شغل خود در آینده، فکر می‌کنند و با تولید محصولات جدید در صنایع دستی هیچگونه مخالفتی ندارند. همچنین به وجود پتانسیل در تولید صنایع دستی اعتقاد دارند اما بیش از نیمی از آنان از درآمدی که در زمینه تولید صنایع دستی به دست می‌آورند ناراضی هستند. با این وجود ۶۰ درصد پاسخگویان از شغل خود رضایت قلبی دارند و به دیگران اشتغال در این زمینه را توصیه می‌کنند. چراکه به تولید صنایع دستی به علت ریشه‌های فرهنگی خود علاقه داشته و اوقات فراغت خود را با تولید صنایع دستی به علت هزینه‌بر نبودن آن، پر می‌کنند. ۵۰ درصد پاسخگویان موافق و کاملاً موافق هستند تا برای توسعه شغل خود از دیگران کمک بگیرند. از میان پاسخگویان تنها ۶/۶ درصد جهت توسعه فعالیت خود در قالب تعاونی حاضر به مشارکت با دیگران نیستند. مابقی راضی به مشارکت بوده و حتی ۶۳/۴ درصد آنان موافق و کاملاً موافق هستند که سرمایه خود را در اختیار افراد دیگران در جهت تشکیل تعاونی قرار دهند. همچنین ۷۰ درصد آنان با در اختیار دیگران قرار دادن تجارب و ابزار فنی خود موافق و کاملاً موافق هستند. همچنین پاسخگویان نسبت به مشارکت با دیگران در قالب تعاونی و دسترسی به دانش بازاریابی و افزایش فروش (۷۳٪)، استفاده از راهنمایی‌های دیگران (۷۳٪)، استفاده از ابزار فنی دیگران (۷۰٪) و در نتیجه تولید و عرضه به موقع محصولات (۷۷٪) موافق و کاملاً موافق بوده‌اند (جدول ۲).

جدول ۲: توزیع درصدی پاسخگویان براساس گرایش به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی

کاملاً موافقم	موافقم	مخالقم	کاملاً مخالفم	گویه‌ها
موافقم	موافقم	مخالقم	مخالقم	

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	
۱۰	۴۰	۲۳/۳	۲۰	۶/۷	۱. راهنمایی تولیدکنندگان دیگر، در راه اندازی شغلم نقش بسیاری داشته اند.
۰	۳/۳	۵۳/۳	۴۳/۳	۰	۲. من می توانم شغل خود را در آینده توسعه دهم.
۰	۰	۴۳/۳	۴۳/۳	۱۳/۳	۳. من می توانم در آینده محصولات جدیدتری از صنایع دستی را تولید کنم.
۳/۳	۱۳/۳	۳۳/۳	۴۰	۱۰	۴. احساس می کنم که شغل من پتانسیل بالایی برای تنوع و توسعه دارد.
۱۶/۷	۴۶/۷	۲۰	۱۳/۳	۳/۳	۵. من از شغل خود درآمد کافی را به دست می آورم و راضی هستم.
۶/۷	۲۳/۳	۲۶/۷	۳۰	۱۳/۳	۶. من قادرم در آینده با گسترش شغل خود سبب اشتغال زایی شوم.
۰	۳/۳	۳۶/۷	۳۰	۳۰	۷. تولید صنایع دستی را به دیگران توصیه می کنم چون از شغلم رضایت قلبی دارم.
۳/۳	۱۳/۳	۳۳/۳	۲۶/۷	۲۳/۳	۸. من می توانم برای توسعه فعالیت خود از تولیدکنندگان صنایع دستی کمک بگیرم.
۳/۳	۳/۳	۳۳/۳	۲۰	۴۰	۹. من حاضرم برای توسعه فعالیت خود، در قالب تعاونی با دیگران مشارکت کنم.
۳/۳	۶/۷	۲۶/۷	۲۶/۷	۳۶/۷	۱۰. برای توسعه فعالیت خود حاضرم سرمایه خود را در اختیار افراد دیگر، جهت تشکیل تعاونی قرار دهم.
۳/۳	۳/۳	۲۳/۳	۳۰	۴۰	۱۱. برای توسعه فعالیت خود حاضرم تجارب خود را در اختیار افراد دیگر، جهت تشکیل تعاونی قرار دهم.
۳/۳	۱۰	۱۶/۷	۲۳/۳	۴۶/۷	۱۲. برای توسعه فعالیت خود حاضرم ابزار فنی خود را در اختیار افراد دیگر، جهت تشکیل تعاونی قرار دهم.
۳/۳	۰	۲۰	۴۰	۳۶/۷	۱۳. اگر در قالب تعاونی با دیگران مشارکت کنم، نیاز به سرمایه گذاری کمتری دارم.
۱۰	۳/۳	۲۶/۷	۳۳/۳	۲۶/۷	۱۴. اگر در قالب تعاونی با تولیدکنندگان دیگر مشارکت کنم از لحاظ بازاریابی محصول مشکلی نخواهم داشت.
۳/۳	۰	۲۳/۳	۴۳/۳	۳۰	۱۵. اگر در قالب تعاونی با تولیدکنندگان دیگر مشارکت کنم می توانم از راهنمایی های دیگران استفاده کنم.
۳/۳	۰	۲۶/۷	۵۳/۳	۱۶/۷	۱۶. اگر در قالب تعاونی با تولیدکنندگان دیگر مشارکت کنم می توانم به ابزار مورد نیازم به راحتی دسترسی داشته باشم.
۳/۳	۰	۲۰	۴۳/۳	۳۳/۳	۱۷. اگر در قالب تعاونی با تولیدکنندگان دیگر مشارکت کنم می توانم محصولات را به موقع تولید و عرضه نمایم.

نتیجه گیری و پیشنهادات

طبق یافته‌های بالا پاسخگویان، گرایش بالایی به تولید صنایع دستی با رویکرد تعاونی داشته‌اند و مایلند که ابزار و تجارب و سرمایه خود را در اختیار تعاونی قرار دهند و به مشارکت با دیگر تولید کنندگان در زمینه صنایع دستی در قالب تعاونی بپردازند تا

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

بتوانند با افزایش تولیدات خود و کیفیت بالاتر نظر مصرف کنندگان به خصوص مصرف کنندگان خارجی را به خود جلب کرده و سبب توسعه صادرات این محصول و شناساندن محصول خود به آنان شوند. علی رغم گرایش تولیدکنندگان به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی، مشوق‌های لازم در زمینه سازمانی و حمایتی برای افراد محروم روستایی وجود ندارد. چراکه موانع فرهنگی و اقتصادی گروه‌های کم‌درآمد را از دستیابی به تسهیلات بانکی برای تأسیس مؤسسات و شرکت‌های کوچک محروم ساخته است. از طرفی برخی افراد به واسطه ارتباطات نزدیکی که با مسئولین اعطای اعتبارات دارند، به بهانه اشتغال‌زایی از وام‌های ارزان قیمت بهره‌مند می‌شوند، بدون اینکه این تسهیلات را در جهت اشتغال‌زایی و تأسیس شرکت‌های تعاونی و کوچک هزینه کنند. به همین علت تاکنون تولیدات شرکت‌های تعاونی به صورت مداوم و پایدار نبوده است. در این رابطه فقدان وجود سیستم نظارتی و کارآمد باعث شده است که تسهیلات مربوطه برخلاف مقررات در مسیرهای غیرمولد به کار گرفته شود. در نتیجه اجرای سیاست‌های اشتغال‌زایی، با نبود نهادهای کارآمد، منابع محدود کشور را به هدر داده و به ایجاد اشتغال‌های مولد و پایدار نخواهد انجامید. در حالی که تأمین شرایط و امکانات کار برای همه جوامع به منظور رسیدن به سطح اشتغال کامل از راه تعاونی، وظیفه دولت است تا از طریق تأمین شغلی و ایجاد امنیت اجتماعی در گسترش رفاه و افزایش عدالت اجتماعی تأثیرگذار باشد. بنابراین نیل به این هدف مستلزم انجام وظیفه دقیق سازمان‌های متولی می‌باشد که جهت این امر می‌تواند از اختیارات قانونی برای گسترش اشتغال از راه تعاونی استفاده نماید. با توجه به مطالعات و نتایج صورت گرفته برای توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی پیشنهادهایی به شرح زیر بیان می‌شود:

۱. با توجه به نتایج تحقیق و گرایش پاسخگویان به توسعه صنایع دستی با رویکرد تعاونی، پیشنهاد می‌شود که به تشویق تولید کنندگان در مشارکت و عضویت در تشکلهای و انجمن‌ها از طریق حمایت‌های مالی پرداخته شود تا انگیزه کافی برای مشارکت در قالب تعاونی داشته باشند.

۲. همچنین پیشنهاد می‌شود سوبسیدهایی را برای صادرات محصولات تعاونی‌های صنایع دستی در نظر بگیرند تا در کل، فعالیت‌های مشارکتی افراد در روستا در قالب تعاونی افزایش یابد.

۳. با توجه به وجود حمایت‌های مالی نهادهای دولتی، پیشنهاد می‌شود این حمایت‌ها به گونه‌ای باشد که پس از حمایت خود نظارت کافی را روی تولید کننده داشته باشند تا تسهیلات مربوطه در جهت توسعه این صنایع و به خصوص تشکیل تعاونی مورد استفاده قرار گیرد.

۴. از طرفی پیشنهاد می‌شود دولت، نرخ بهره تسهیلات بانکی را کاهش دهد تا همه تولید کنندگان بتوانند تسهیلات مورد نیاز خود را دریافت کنند.

۵. با توجه به اینکه قیمت تمام شده منابع مورد نیاز برای تولیدکنندگان داخلی در حال افزایش است، در حالی که کالاهای رقیب خارجی تحت تأثیر چنین تورمی نیستند، تولیدات داخلی کشور کمتر شده و واردات صنایع دستی به کشور افزایش یافته است و به قیمت ارزان‌تری به فروش می‌رسند. در این میان پیشنهاد می‌شود که بانک مرکزی با دخالت خود سبب تثبیت نرخ ارز شود تا نرخ ارز، متناسب با تورم داخلی و خارجی تغییر کند. این امر می‌تواند در افزایش نقدینگی و در نتیجه صادرات کشور نقش به‌سزایی داشته باشد. از طرفی وضع قوانینی برای کاهش واردات صنایع دستی، در توسعه تولیدات داخلی صنایع دستی می‌تواند بسیار مؤثر باشد.

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

منابع

- [۱] امید، ن؛ امید، م. ر. و محمدی، ا. ۱۳۹۴. شناسایی و بررسی موانع توسعه بازار داخلی صنایع دستی استان ایلام. *مجله فرهنگ ایلام*. ۱۶ (۴۸ و ۴۹): ۱۴۶-۱۳۲.
- [۲] بذرافشان، ج. و شاهین، ج. ۱۳۸۹. آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید روستایی در ایران. *مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام، ایران، زاهدان (ICIWG 2010)*.
- [۳] عطائی، پ. و ایزدی، ن. ۱۳۹۴. سازه‌های تأثیرگذار بر زیاندهی تعاونی‌های روستایی (مورد مطالعه: تعاونی روستایی امیرکبیر در استان فارس). *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*. ۱۱(۱): ۱۸۱-۱۹۶.
- [۴] کریمی، م.، چوپچیان، ش. و کلاتری، خ. ۱۳۹۱. برنامه‌ریزی فضایی به‌منظور مکانیابی بازارچه‌های صنایع دستی (مطالعه موردی: استان خراسان جنوبی). *مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*. ۱۵(۴): ۲۱-۱۵.
- [۵] کریمی، ز. ۱۳۸۷. موانع اجرای موفقیت آمیز سیاست‌های اشتغال در ایران. *مجله سیاسی اقتصادی*. ۲۳۱-۲۳۲: ۲۷۰-۲۸۱.
- [۶] مجنونی‌توتاخانه، ع. و مفرح‌بناب، م. ۱۳۹۵. ارزیابی میزان ریسک‌پذیری در تعاونی‌های روستایی مطالعه موردی: تعاونی‌های روستایی شهرستان بناب. *سومین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد سبز*.
- [۷] وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. ۱۳۹۲. مرکز آمار و اطلاعات راهبردی. قابل دسترسی در: www.amarkar.ir
- [۸] وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. ۱۳۹۵. مرکز آمار و اطلاعات راهبردی. گزیده‌های آماری شماره ۲۷. قابل دسترسی در: www.amarkar.ir

- [9] Ahmad Khan, W. and Amir, Z. 2013. Study of Handicraft Marketing Strategies of Artisans in Uttar Pradesh and Its Implications. *Research Journal of Management Sciences*. 2(2): 23-26.
- [10] Akilandeewari, S. V. and Pitchai, C. 2016. Pottery Industry and Its Development by Effective Marketing through Information and Communication Technologies (ICT). *International Journal of Research Granthaalayah a Knowledge Repository*. 4(4): 6-13.
- [11] Fao. 2014. The economic potential of handicrafts enterprises in rural development: Focus on Indonesia. available at: <http://www.fao.org/docrep/>
- [12] Gallego-Bono, J. R. and Chaves-Avila, R. 2016. Innovation Cooperative Systems and Structural Change: An Evolutionary Analysis of Anecoop and Mondragon cases. *Journal of Business Research*. 69: 4907-4911
- [13] ILO. 2016. Co Cooperatives and the Sustainable Development Goals. International Co-operative Alliance.
- [14] Jadhav, SH. 2013. Indian Handicrafts: Growing or Depleting?. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*. 7-13.
- [15] Jernstrom, E., Karvonen, V., Kassi, T., Kraslawski, A. and Hallikas, J. 2016. The Main Factors Affecting the Entry of SMEs into Bio-based Industry. *Journal of Cleaner Production*. 141: 1-10.
- [16] Karimi, Z. 2008. International Trade and Employment in Labour-Intensive Sectors in Iran; The Case of Carpet-Weavers. *Iranian Economic Review*. 22(13): 41-68.
- [17] Khumalo, P. 2014. Improving the Contribution of Cooperatives as Vehicles for Local Economic Development in South Africa. *African Studies Quarterly*. 4(14): 61-79.
- [18] Kumar Jena, P. 2010. Indian Handicrafts In Globalization Times: An Analysis Of Global-Local Dynamics. *Interdisciplinary Description of Complex Systems*. 8(2): 119-137.

دومین همایش تولید ملی و اشتغال پایدار: چالش‌ها و راهکارها

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

-
- [19] Nuhanovic – Ribic, S. 2015. The Political Economy of Agricultural Cooperatives in Bosnia and Herzegovina: Towards a Sustainable Rural Development Model .PhD. Thesis. .University of Trento. School of Social Sciences, Doctoral School in Local Development and Global Dynamics.
- [20] Omid, M. 2015. Barriers and Factors of Slowdown in Exports of Handicrafts in Iran. *WALIA journal*. 31(S3): 6-10.
- [21] Puusaa, N., Hokkilaa, K. And Varis, A. 2016. Individuality vs. Communality A new Dual Role of Co-operatives? *Journal of Co-operative Organization and Management*. 4:22-30.
- [22] Rafiq Shah, M. 2016. An Assessment of Handicraft Sector of J&K with Reference to Central Kashmir. *Arabian Journal of Business and Management Review*. 6(5).
- [23] Rogerson, C.M. 2010. The business of craft: Constraints and policy challenges in South Africa. *Acta Academica*, 42(3):115-144.
- [24] Seth, R. 2013. A Study on Vocationalization of Rural Handicrafts: Need of the Hour (With special reference to Zardozi and Inlay art of Agra District). *IJELLH*. 324-336.
- [25] Silver, G.D. and Kumar Kundu, P. 2012. Handicraft Products: Identify the Factors that Affecting the Buying Decision of Customers (The Viewpoints of Swedish Shoppers) .Phd. Thesis. Univ. Of Umeå School of Business and Economics.
- [26] Sonja, N. 2008. Defining the Cooperative difference, *Journal of Socio Economics*. 37.
- [27] Welsh, D. H. B., Kaciak, E. and Thongpapanl, N. 2016. Influence of stages of economic development on women entrepreneurs' startups. *Journal of Business Research*. 69: 4933-4940.